

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

I. Болокан,
асpirант Запорізького державного університету

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД НЕПРАВОМІРНОГО ЧИ ПРАВОМІРНОГО ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Право на підприємницьку діяльність є одним з найважливіших прав людини будь-якого цивілізованого суспільства.

Про неабияку важливість цього права свідчить його конституційне закріплення. Так, у ст. 42 Конституції України наголошено: "Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом". [1]

Держава визнає, що розвиток підприємництва є дуже необхідним та важливим для забезпечення її вільного економічного розвитку, економічного самовизначення громадян. Використання природного, економічного, науково-технічного та культурного потенціалу підприємництва сприятиме підвищенню рівня життя усього українського народу, адже стабільна, налагоджена економіка свідчить про силну та незалежну державу.

Розпочати підприємницьку діяльність, забезпечити матеріальний добробут не тільки для себе і своєї родини, а й для всього українського суспільства, є дуже спокусливим для багатьох. Але, обираючи саме цей вид діяльності, майбутньому підприємцю необхідно підготуватися до неї, зокрема, необхідно знати свої права як підприємця, вміти їх відстоювати.

Однією з складових конституційного права на підприємницьку діяльність є право захисту від неправомірних дій держави в особі її органів, у тому числі право на оскарження такої діяльності.

Захист підприємців від втручання в їхню діяльність державних органів також має конституційну основу. Відповідно до ст. 55 Конституції України "Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень" [1]. Закон України "Про власність" (ст. 4) також наголошує, що держава безпосередньо не втручається в господарську діяльність суб'єктів права власності (це стосується і підприємницької діяльності, адже відомо, що поняття "господарська діяльність" є більш широким ніж поняття "підприємницька діяльність", бо головною ознакою підприємницької діяльності є її мета – одержання прибутку, тоді як господарська діяльність не обов'язково здійснюється з метою одержання прибутку). Відповідно до ст. 56 цього ж закону не допускається втручання державних органів у здійснення власниками чи титульними володільцями їх правомочностей щодо володіння, користування та розпорядження своїм майном або встановлення неперебачених законодавством додаткових обов'язків чи обмежень. [2]

Ст. 57 Закону України "Про власність" проголошує, що у разі порушення прав власника чи титульного володільця щодо володіння, користування чи розпорядження належним ім майном, заподіяного в результаті видання акта органом державного управління або місцевим органом державної влади, такий акт визнається недійсним за позовом власника чи особи, права якої порушено. [2].

Виходячи зі змісту наведеної статті можна дійти висновку, що під "актом" розуміється письмовий документ, видання якого порушує законні інтереси власника. В тлумачному словнику В. Даля роз'яснюється, що під "актом" взагалі розуміється будь-яка дія, що вже сталася, але надалі зазначається, що прийнято розуміти це слово в значенні паперу, що вміщує в себе постановлене рішення, угоду, свідоцтво, грамоту, документ.[3]

Актом державного управління визнається дія, спрямована на встановлення або зміну правил поведінки, на виникнення, зміну або припинення правовідносин у сфері управління, як одностороннє владне волевіягнення, одностороннє веління. [4]

Новий ЦК України (ч. 2 ст. 395) передбачає також можливість власника вимагати відновлення становища, в якому він перебував до прийняття неправомірного акту, а вже в разі неможливості відновлення попереднього становища власнику відшкодовуються збитки.

Підприємцю не завадить знати, що засоби захисту його прав як власників у випадках втручання державних органів у здійснення ним його правомочностей та видання державними органами актів, які порушують права власників, в доктрині належать до спеціальних засобів захисту права власності в підприємницькій діяльності.

Ці засоби захисту права власності можуть бути застосовані підприємцем як при неправомірному, так і при правомірному заподіянні державними органами збитків власникам - підприємцям.

Особливостями даного способу захисту є те, що відповідачами виступають державні органи, наділені владними повноваженнями. Таким чином, законодавцем передбачена можливість відповідальності держави за прийняття її органами рішень, що порушують право власності підприємця, причому не має значення, чи законні вони чи ні.

Важливою загальною гарантією захисту прав власників є встановлення обов'язку державних органів у разі порушення ними прав власників відшкодувати заподіяні збитки в повному обсязі відповідно до реальної вартості майна на момент припинення права власності, включаючи і неодержані доходи.

Повага до чужої власності – невід'ємна риса цивілізованої людини. Наприклад, для американця чужа власність – це святыня, і без дозволу він побоїтися навіть доторкнутися до неї. У нас ще досить поширені випадки незаконного вилучення майна підприємців з боку державних органів, що перешкоджає підприємцю у його діяльності, адже відомо, що найбільша складність в бізнесі сьогодні – швидко та вигідно продати свій товар. У разі такого перешкоджання підприємцю не залишається нічого іншого, як звернутись до господарського суду з вимогою повернути вартість товару з усіма витратами за ціною продажу, а також компенсації матеріальної шкоди, упущені вигоди та санкцій партнерів за невиконання контракту.

Можливість підприємця звернутись до суду або господарського суду із заявою про визнання акта державного чи іншого органу, який не відповідає його компетенції або вимогам законодавства недійсним передбачена також ч. 4 ст. 15 закону України "Про підприємництво". [5]

У разі незгоди з діями державних органів або невідповідності таких дій актам законодавства, підприємець може не звертатися до суду, а оскаржити такі дії у порядку підпорядкованості у вищестоячі органи. Але останнім часом спостерігається тенденція збільшення звернень суб'єктів підприємницької діяльності за захистом своїх інтересів саме до судових органів. Мабуть це викликано недовірою підприємців до вищестоячих органів, що будуть намагатись захистити "своїх".

На спори про визнання недійсними актів державних та інших органів, підприємств і організацій, що не відповідають законодавству та порушують права та законні інтереси суб'єктів підприємницької діяльності, не поширюються порядок досудового врегулювання господарських спорів. Засобом захисту прав підприємців є не можливість звернення до суду з такою позовою заявою, а результат її задоволення, тобто визнання недійсним незаконного акту.

Для визнання судом недійсними актів державного або іншого органу вони мають бути неправомірними, порушувати права і законні інтереси підприємця і бути індивідуальними, тобто адресованими конкретній особі.

Підставою для застосування цього засобу захисту є видання державним або іншим органом акта, що не відповідає його компетенції або вимогам законодавства. Недійсним є як такий акт, що не відповідає вимогам законодавства, але прийнятий з перевищением компетенції відповідного органу, так і такий, що прийнятий у межах компетенції органу, але суперечить законодавству.

Перевищением компетенції державного органу є видання ним акту поза його компетенцією, а порушення актом вимог законодавства є його суперечливість законодавству за його змістом, формою, порядком і строками прийняття.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Про власність: Закон України від 07.02.91 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 20. - Ст. 249.
3. В. Даль Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 1., М.: Изд-во Русский язык, 1989. С. 9.
4. Лазарев Б.М. Государственное управление на этапе перестройки. – М.: Юрид. лит., 1988. – С. 176.
5. Про підприємництво: Закон України від 07.02.91 р. //Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 14. - Ст. 168.

Б. Дерев'янко,

ад'юнкт Донецького інституту внутрішніх справ
МВС України

ЩОДО ПОНЯТТЯ ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВОЇ ГРУПИ

Перехід України до нових форм та методів господарювання привів до появи якісних змін у середовищі суб'єктів господарського права. Одними з таких суб'єктів стали промислово-фінансові групи (ПФГ), що являють собою об'єднання промислового й банківського капіталу. Однак процеси їх появи та офіційної реєстрації і досі проходять доволі складно та суперечливо, що зумовлено протиріччями у законодавстві про ПФГ. Серед іншого, поняття ПФГ як головної категорії даного явища, вимагає чіткості визначення та наявності положень, які стимулюватимуть потенційних учасників до створення ПФГ. У тому вигляді, що є зараз, поняття певним чином "відштовхує" від участі в таких групах, в першу чергу, великі фінансові установи, негативним результатом чого є втрата потенційними учасниками ПФГ можливостей, які надаються тісною співпрацею в межах ПФГ, пільг, передбачених Законом України "Про промислово-фінансові групи в Україні" від 21 листопада 1995 року № 437/95-ВР, далі у тексті Закон про ПФГ, втрата державою можливостей реалізації певних комплексних програм, спрямованих на розбудову економіки, а також додаткових джерел фінансування соціальної сфери. Визначення оптимального поняття дозволить певним чином вплинути на позитивне вирішення окремих проблем, пов'язаних із ПФГ.

Отже, законодавчий процес регулювання створення та діяльності ПФГ пройшов кілька складних етапів, що суперечили один одному. При цьому змінювалося і поняття ПФГ.

Якщо дотримуватися хронологічного порядку в дослідженні цього питання, то слід зазначити, що Президент України 27 січня 1995 року своїм Указом "Про фінансово-промислові групи в Україні" затвердив положення про фінансово-промислові групи в Україні, яке називало великі об'єднання промислового та банківського капіталу фінансово-промисловими групами (ФПГ) і в пункті 2 пояснювало, що **фінансово-промислова група (надалі - ФПГ) – статутна чи договірна юридична особа, створена шляхом об'єднання промисловими підприємствами, організаціями, банками та іншими суб'єктами підприємницької діяльності (передачі у власність, в управління, в тому числі довірче) майна, що їм належить (закріплene за ними), фінансових ресурсів, а також передачі права управління господарською діяльністю для централізованого управління виробничою, науковою, фінансовою та комерційною діяльністю [1, с. 12].** Як видно, головними характеристиками даної дефініції були певна спрямованість на організацію управління господарською діяльністю групи, визначення досліджуваного об'єднання як юридичної особи, а мети його створення як централізованого управління виробничою, науковою, фінансовою та комерційною діяльністю.

Але 02.03.1995 року постановою Верховної Ради України "Про невідповідність Указу Президента України від 27 січня 1995 року № 85/95 "Про фінансово-промислові групи в Україні" чинним законам України" було відхилено цей Указ [2, ст. 74]. Пізніше Верховна Рада України прийняла Закон України "Про промислово-фінансові групи в Україні" від 21 листопада 1995 року № 437/95-ВР, який пунктом 1 статті 1 затвердив нове поняття. Згідно з даною нормою **Промислово-фінансова група (ПФГ) – об'єднання, до якого можуть входити промислові підприємства, сільськогосподарські підприємства, банки, наукові і проектні установи та організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, та яке створюється за рішенням Уряду України на певний термін з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міждержавними договорами, а також виробництва кінцевої продукції [3, ст. 88].**

Як бачимо, нове поняття більш конкретно характеризувало суть явища:

1. за суб'єктами – це "об'єднання, до якого можуть входити промислові підприємства, сільськогосподарські підприємства, банки, наукові і проектні установи та організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку";
2. за характером створення (реєстрації) - "за рішенням Уряду України";
3. передбачало його тимчасовість – "на певний термін";
4. конкретизувало мету створення - "реалізація державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурна перебудова економіки України, включаючи програми згідно з міждержавними договорами, а також виробництва кінцевої продукції".